

että kirjan esikuvana on professori Henrik Meinanderin tunnettu teos vuodesta 1944. Hämläinen kertoo, ettei hänestä olisi Meinanderin kaltaiseksi tutkijaksi ja ettei hän pystyisi ikinä kirjoittamaan oikeaa historiakirjaa. Tämä on kovin vaatimattomasti sanottu.

Lehtensä uutispöydästä pääasiallisesti laajempien katsausten kirjoittajaksi siirtynyt Hämläinen voidaan näet nyttemmin lukea oppineisuudessaan ammattihistorioitsijoiden joukkoon, niin toimittaja kuin onkin. Hän taitaa *Zeitgeschichte* – tai niin kuin *Ilta-Sanomien* edesmennyt päätoimittaja Hannu Savola tapasi sanoa äskeishistorian – tekemisen ja tekee taustatyötä arkistoa huolellisesti läpikäyden. Hämläinen kertoo käyttäneensä journalismin keinoja tehdessään journalistisen yhteenvedon vuodesta 1984. Tämä pitää paikkansa, ja tässä on myös kirjan viehätyks. Aikalaishavainnoitsijan teos tempaa mukaansa niin, ettei sitä malta laskea käsistään ennen kuin on päässyt loppuun.

Hämläinen peilaa 12 esseemuotoisessa tekstissään poliittisen historian, talous historian ja niin sanotun arjen historian tapahtumia merkittävältä paikalta, sanomalehden toimituksesta käsin tuoden mukaan myös omia ja perheensä kokemuksia. Me 1950-luvun alkupuolella syntyneet voimme näin lukea teosta myös sukupolvikokemuksena. Tekstien kokonaisuudesta syntyy kudelman, jonka myötä lukija voi päätellä, kuinka paljon erilainen Suomi loppujen lopuksi oli 28 vuotta sitten ja oliko juuri Orwellin vuosi 1984 suuri murrosvuosi.

Historialliset periodisoinnit on ollut tapana tehdä valtiollisten ja poliittisten tapahtumien myötä. Suomen historian merkittävimpiä kurkistusaukkoja ovat siten vuodet 1809, 1917–1918 ja 1944. Jatkosodan päättymisen jälkeen yhtä dramaattiset vuodet puuttuvat. Siksi käännekohtia ei ole ollut vai-

vatonta löytää. Sellaisia on toki haettu sisäpolitiikan kautta kuten vuodesta 1966. Suomen onnellisimpana vuotena on taas pidetty vuotta 1952.

Suomessakin voidaan operoida sillä, että 1900-luku päättyi vuoteen 1989, vaikkei tämä meillä ilmennytkään yhtä rajusti kuin rauetaesiripun takana. Suomen lännetymsikehitys, josta Unto Hämläinen on kirjoittanut kirjan vuonna 1998, voisi saada kiintopisteen vuodesta 1995. Tuolloin ei kuitenkaan ollut kyse siitä, että Suomi olisi vaihtanut kertaheitolla ja dramaattisesti leiriä, vaikka orientatiomuutos oli merkittävä.

Unto Hämläisen valinta vuosi 1984 aikamatkan kohteeksi on kiinnostava. Vuosi 1984 on tunnustusti Orwellin vuosi. Unto Hämläisen arvio on se, että juuri Orwellin teoksen ja sen saaman huomion myötä Suomessa oli tuolloin enemmän Orwellin kuvaamia piirteitä kuin yleisesti myönnettiin. Orwellin vuodesta puhuttiin toki paljon, mutta teos oli ilmestynyt meillä sensuroituna, eikä yleisesti puhuttu siitä, että kirjan kritiikki kohdistui Neuvostoliittoon.

Myös muita orwellimaisia piirteitä Hämläinen on löytänyt. Arkistojen salassapitoaikaa jatkettiin, ja Paasikiven päiväkirjojen julkaisemista yritettiin estää. Nämä seikat Hämläinen yhdistää taitavasti keskenään. Neuvostopomo Leonid Zamjatin valehteli päin naamaa, niin kuin Hämläinen kirjoittaa, kun tämä kertoi pari päivää ennen Juri Andropovin kuolemaa pääsihteerin olevan toipumassa ja työskentelevän paljon. Zamjatinin lausuma on entuudestaan tuttu muun muassa Ilkka Pastisen muistelmista, mutta Unto Hämläisen näkökulma kertoo tässäkin siitä, mitä hyvin informoitu journalisti on havainnut mutta ei ole voinut lukijoilleen paljastaa.

Vuonna 1984 ei Suomessa tehty yhtään megaluokan ratkaisua. Elettiin aikaa, jolloin korostettiin

Aikamatka vuoteen 1984

Unto Hämläinen: Suomi Orwellin vuonna 1984. HS-kirjat, 2011. 140 s.

Unto Hämläinen on Suomen johtava politiikan toimittaja, on ollut jo pitkään. Pyysin häntä kymmenkunta vuotta sitten ehdokkaaksi tilalleni Historian Ystävien Liiton johtokuntaan. Saatoin kertoa, että johtokunnassa on kahdenlaisia jäseniä – ammattihistorioitsijoita ja meitä historian ystäviä. Kerroin keskustelukumppanilleni käsitykseni sen, että hänen osaltaan on näihin valikkoihin sijoittaminen makuasia.

Käymäni keskustelu palautui mieleeni, kun tartuin Hämläisen uuteen teokseen, jossa kirjoittaja on vienyt lukijansa aikamatkalle vuoden 1984 Suomeen. Unto Hämläinen mainitsee esipuheessa,

jatkuvuutta varsinkin idänsuhteissa. Juuri siksi jäi useimmilta huomaamatta, että monet muutokset olivat idullaan tai jo toteutumassa. Näitä trendejä Hämäläinen käy lävitse innostuneesti ja analyttisesti. Hänen teesinsä on, että Suomi oli tuolloin aivan toisenlainen maa kuin nyky-Suomi. Vähittäisiin muutoksiin mukautumisen myötä teesin allekirjoittaminen aiheuttaa empimistä, kun yhteiskunnan laitokset ovat suurelta osin pysyneet ennallaan. Kirjaan tutustuessaan on myönnettävä, että Unto Hämäläinen on oikeassa. Tämä näkyy lukuisissa nyansseissa, joita Hämäläinen on riemastuttavalla tavalla kaivanut esiin.

Hämäläisen kirjassa on hyvä kuvitus, lehtileikkeitä, valokuvia ja muita dokumentteja. Paljon puhuva on sanomalehdestä otettu katkelma televisio- ja radio-ohjelmista. Vielä tuolloin oli tosiaan vain kaksi televisiokanavaa, eikä niissä lähetetty ohjelmia aamusta alkaen. Radiossa oli samoin kaksi kanavaa, ja niissä ohjelma oli varsin asiapitoista. Kansallisen mentaali tehtiin löi leimansa se, että tuolloin katseltiin ja kuunneltiin paljolti samoja ohjelmia, joita ei tullut vuorokauden ympäri eikä ajanta-

saista tietoa tullut sähköisistä viestimistä.

Unto Hämäläisen kirjan tiedot ovat täsmälliset. Vain vivahteissa on kohtia, jotka antavat aiheen keskusteluun. Yksi luvuista on otsikoitu sanoin ”Martti Vainio antoi dopingille kasvot”. Hämäläinen kuvaa hyvin olympiakisojen 5 000 metrin juoksua edeltänyttä tiheytyä tunnelmaa ja antikliimaksia, kun Vainiota ei näkynyt lähtöviivalla. Vainio oli mitalisuosikki mutta ei kuitenkaan voittajasuosikki, kuten Hämäläinen arvelee. Se oli Marokon Said Aouita, joka myös kilpailun voitti.

Hämäläinen kuvaa hyvin urheilun tilaa Suomessa vuonna 1984: elettiin yhä yhtenäiskulttuurin aikaa ja seuratuimpia lajeja olivat perinteiset yksilölajit. Ylitulkintana pidän tosin sitä, että ainoa kansallisesti arvostettu joukkuelaji olisi vielä tuolloin ollut pesäpallo. Suomesta oli jo tullut jääkiekkomaa, vaikkei ensimmäistäkään arvokisamitalia ollut vielä saatu.

Muutoksen voimakkuutta kuvaa arjen historia. Tätä kuvaa kaksi otiskkoa: ”Kotimikro maksoi kolmen kuukauden palkan” ja ”Lomalla olimme maalla ja laivalla”. Nämä tekstit ovat oivaltavia ja kertovat

kirjoittajansa taidosta erilaisten teemojen haltuunotossa. Merkittävä havainto on myös se, että vuonna 1984 syntyi Suomessa ensimmäinen koeputkessa hedelmöitetty lapsi. Taitava veto on verrata keskenään maahanmuuttopolitiikkaa vuosilta 1984 ja 2011: Suomessa oli maahanmuuttajia perin vähän vielä 1980-luvun puolivälissä.

Omimmalla alueellaan Hämäläinen on kuitenkin poliittisen tapahtumien analyttikkona. Vihreät vilpaitamiehet tekivät tuloaan, ja SKP:ssä lähestyi lopullinen välienselvittely. Hämäläinen lähtee siitä, että vuonna 1984 ahdistavinta oli sodan pelko. Tämä on hiukan yllättävää. Tuolloin ei tosin ollut yleisesti tiedossa se epäluuloisuus ja vainoharhaisuus, jonka vallassa iäkäs neuvostojohto oli, mutta arveluni mukaan sodanvaara koettiin paljon suurempana suurten kriisien aikana kuten Berliinin ja Kuuban kriisien aikana. Tämä päätelmä on kuitenkin kirjan helmiä. Se haastaa lukijan ajattelemaan niillä sanoilla, joita Aamulehden päätoimittaja Pertti Pesonen lehden nuorelle toimittajalle Unto Hämäläiselle vuoden 1984 tienoilla sanoi: ”Voitko tosiaan olla tätä mieltä?”.

– HEIKKI HALILA